

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ:
ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ

DEPARTMENT OF PSYCHOLOGY,
SECOND UNIVERSITY OF NAPLES

UNIVERSITY OF CYPRUS

ARISTOTLE
UNIVERSITY
OF THESSALONIKI

SCHOOL OF PSYCHOLOGY
ARISTOTLE UNIVERSITY OF THESSALONIKI

CENTER FOR THE STUDY OF DEMOCRACY

ESZTER

REHABILITATION CENTRE
FOR SEXUALLY ABUSED VICTIMS

CHIAMAMILANO

CHIAMAMILANO ASSOCIATION

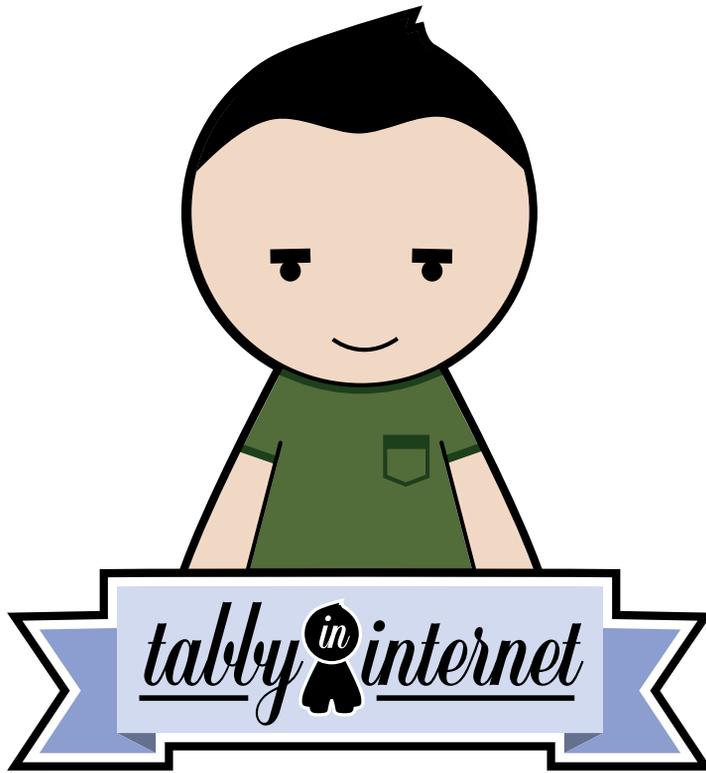

*Ministero dell'Istruzione,
dell'Università e della Ricerca*

ITALIAN MINISTRY OF EDUCATION,
UNIVERSITY AND RESEARCH

WITH THE SUPPORT
OF THE DAPHNE EU PROGRAMME

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟ ΕΡΓΟ TABBY **6**

ΟΙ ΔΥΟ ΟΦΕΙΣ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΣ; **8**

ΓΙΑ ΤΙ ΑΚΡΙΒΩΣ ΜΙΛΑΜΕ; **11**

ΠΑΓΙΔΕΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ: **14**

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΕΠΙΛΟΓΩΝ ΟΤΑΝ ΕΙΣΑΙ ΣΥΝΔΕΔΕΜΕΝΟΣ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ **15**

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ **17**

ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ **19**

ΟΛΙΣΤΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ: **20**

ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

ΤΙ ΑΛΛΟ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΙ **22**

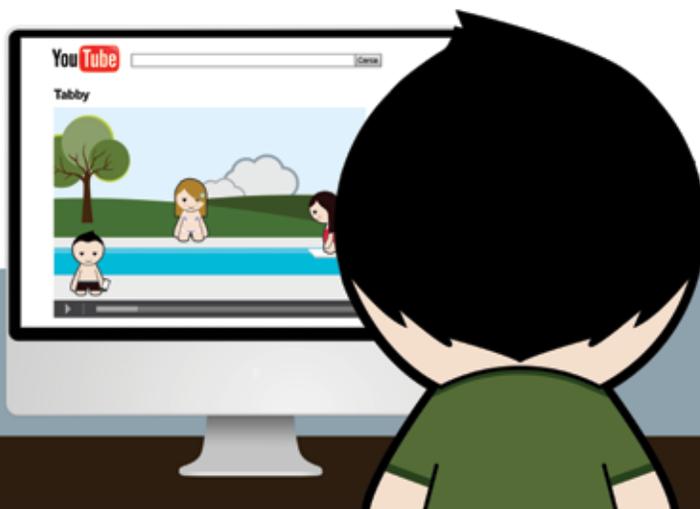

ΤΟ ΕΡΓΟ TABBY

Το έργο «TABBY στο Διαδίκτυο» (Threat Assessment of Bullying Behavior in Youth - Εκτίμηση του Κινδύνου που διατρέχουν Νεαρά Άτομα για Εκφοβισμό στο Διαδίκτυο) αναφέρεται στις αρνητικές προκλήσεις με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι οι εκπαιδευτικοί, οι σχολικοί σύμβουλοι/σχολικοί ψυχολόγοι, οι διευθυντές/διευθύντριες των σχολείων, οι γονείς και οι μαθητές/μαθήτριες και οι οποίες απορρέουν από τη χρήση που κάνουν τα νεαρά άτομα των ψηφιακών μέσων, του Διαδικτύου, των κινητών τηλεφώνων και των άλλων διαδραστικών συσκευών· κατά κύριο λόγο αναφέρεται στον ηλεκτρονικό εκφοβισμό, τις ηλεκτρονικές απειλές και το sexting [Σ.τ.Μ.: sex + texting, ο όρος αναφέρεται κυρίως στην ανάρτηση εικόνων με γυμνό ή σεξουαλικό περιεχόμενο].

Το έργο έχει ως στόχο να καλλιεργήσει γνώσεις και δεξιότητες στα νεαρά άτομα, προκειμένου να προστατεύσουν τον εαυτό τους από το να γίνουν θύματα των συνομηλίκων τους, άλλων νεαρών ατόμων ή και ενηλίκων, όταν χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο, τα κινητά τηλέφωνα και τις ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης, τόσο στο σχολείο, όσο και εκτός του σχολικού περιβάλλοντος. Αυτό θα γίνει με τη δημιουργία ενός συστήματος για τους υπεύθυνους του σχολείου και τους/τις μαθητές/μαθήτριες, με το οποίο θα παρέχεται η δυνατότητα αναγνώρισης και εκτίμησης των παραγόντων κινδύνου που διατρέχουν για ηλεκτρονικό εκφοβισμό, ηλεκτρονικές απειλές και sexting και λήψης κατάλληλων προληπτικών μέτρων για την προστασία των ίδιων και των θυμάτων από τέτοιου είδους επιβλαβείς συμπεριφορές.

Δεν μπορεί να προσδιοριστεί μόνο μία αιτία για τον ηλεκτρονικό εκφοβισμό και τις απειλές ή το sexting. Πολλές μελέτες έχουν καταδείξει ότι, στη συζήτηση περί εκφοβισμού, σημαντικό ρόλο παίζουν τόσο οι *ατομικοί παράγοντες κινδύνου*, όσο και οι *κοινωνικοί ή σχεσιακοί παράγοντες*. Οι παράγοντες κιν-

ΟΙ ΔΥΟ ΩΦΕΙΣ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΣ;

Η έννοια του «cyberbullying» (του ηλεκτρονικού εκφοβισμού) ορίστηκε και χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Bill Belsey, έναν Καναδό εκπαιδευτικό, με σημαντική συνεισφορά στην εκπαίδευση. Ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός αποτελεί μία από τις μορφές που μπορεί να λάβει ο εκφοβισμός, ενώ η ανάπτυξή του έχει συνδεθεί με την εξέλιξη των νέων τεχνολογιών, διαπράττεται δηλαδή μέσω των σύγχρονων τρόπων επικοινωνίας.

Ο συμβατικός εκφοβισμός (bullying) αποτελεί ένα ήδη γνωστό φαινόμενο στα σχολεία και ορίζεται ως η επανάληψη συμπεριφορών και στάσεων που στοχεύουν άμεσα ή έμμεσα στην προσβολή και κακομεταχείριση κάποιου άλλου με τη χρήση σωματικής ή ψυχολογικής βίας, με απώτερο σκοπό τη βλάβη του ατόμου αυτού. Η ευρύτατη διαθεσιμότητα και χρήση του Διαδικτύου και των κινητών τηλεφώνων έχει προσφέρει νέους δρόμους επικοινωνίας στους έφηβους. Οι σημερινοί έφηβοι αποτελούν την πρώτη γενιά, η οποία έχει μεγαλώσει σε μία κοινωνία στην οποία το Διαδίκτυο αποτελεί ένα αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινής ζωής. Με δεδομένη την αλλαγή αυτή, μελετήθηκε και ο τρόπος με τον οποίο εξελίχθηκαν οι παραπάνω μορφές κακομεταχείρισης μεταξύ των παιδιών.

Στη βιβλιογραφία δεν είναι ακόμα απόλυτα σαφές εάν ο εκφοβισμός και ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός αποτελούν το ίδιο φαινόμενο και, όπως ήταν αναμενόμενο, υπάρχει ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον από την πλευρά των ερευνητών για τη μελέτη του ρόλου και της επιρροής του Διαδικτύου και των άλλων μορφών ηλεκτρονικής επικοινωνίας στην ανάπτυξη των παιδιών και των νέων. Για παράδειγμα, οι έρευνες επισημαίνουν ότι πάνω από το 90% των εφήβων στην Ιταλία είναι χρήστες του Διαδικτύου, ενώ το 98% των χρηστών αυτών δηλώνουν ότι έχουν προσωπικό προφίλ σε ένα από τα γνωστότερα και πλέον δημοφιλή μέσα κοινωνικής δικτύωσης (facebook, twitter). Το 52% των νέων χρηστών συνδέεται στο Διαδίκτυο τουλάχιστον μία φορά την ημέρα, ενώ τα κινητά τηλέφωνα νέας γενιάς (smart-phones) επιτρέπουν την απεριόριστη επικοινωνία.

Η διαθεσιμότητα του Διαδικτύου στους εφήβους συνιστά ένα αναπόφευκτο πλαίσιο εμπειριών και κοινωνικοποίησης: χρησιμοποιείται για τις επαφές με φίλους και γνωστούς, για την αναζήτηση πληροφοριών, για τη μελέτη, κτλ. Ως εκ τούτου, οι νέες τεχνολογίες μπορούν να προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες και δυνατότητες, ειδικότερα στο πεδίο της επικοινωνίας ή των σχέσεων, ωστόσο, την ίδια στιγμή, έχουν συμβάλει στην εμφάνιση νέων κιν-

δύνων, όπως είναι η κακή χρήση και η κατάχρηση των μέσων αυτών, ο εκφοβισμός και η κακομεταχείριση ανυπεράσπιστων ατόμων, καθώς και η εσκεμμένη πρόκληση βλάβης στη φήμη τους. Όταν οι έφηβοι χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο ή το κινητό τηλέφωνο κατά τρόπο ακατάλληλο, αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο να διαπράξουν ενέργειες που βρίσκονται στα όρια της νομιμότητας, εάν δεν αποτελούν πραγματικά αδικήματα, ενώ κινδυνεύουν επίσης να αποτελέσουν οι ίδιοι στόχο άμεσης ή έμμεσης επιθετικότητας.

Δεν υπάρχει κάποιος δόκιμος ορισμός για τον ηλεκτρονικό ή διαδικτυακό εκφοβισμό, που να τυγχάνει παγκόσμιας αποδοχής μεταξύ των ερευνητών. Ένας γενικός ορισμός αναφέρει ότι ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός περιλαμβάνει «τη χρήση του Διαδικτύου ή άλλων ψηφιακών τεχνολογιών, όπως είναι τα κινητά τηλέφωνα και οι προσωπικοί υπολογιστές, ως τρόπους για την **εσκεμμένη παρενόχληση άλλων ατόμων**».

Ο Smith (2008) τον ορίζει ως: «μία επιθετική, εσκεμμένη πράξη, η οποία επαναλαμβάνεται με το πέρασμα του χρόνου, κατά ενός θύματος και συντελείται από ένα άτομο ή μία ομάδα ατόμων με τη χρήση διαφόρων μορφών ηλεκτρονικής επικοινωνίας». Ο ορισμός αυτός είναι παρόμοιος με εκείνον του παραδοσιακού εκφοβισμού, επιπρόσθετα, όμως, εμπεριέχει και τη χρήση νέων τεχνολογιών επικοινωνίας. Σύμφωνα με ορισμένους μελετητές, το κριτήριο της επανάληψης μιας συμπεριφοράς είναι μικρής σημασίας: το γεγονός ότι το υλικό που δημοσιεύεται στο Διαδίκτυο είναι πιθανό να γίνει αντιληπτό από ένα δυνητικά παγκόσμιο κοινό, μπορεί να θεωρηθεί ως μία «επανάληψη», δεδομένου ότι μία και μόνη πράξη μπορεί, χάρη στην τεχνολογία, να υπερβεί όλα τα όρια του χώρου και του χρόνου: έτσι, λοιπόν, ακόμα και μία μόνο ενέργεια, η οποία στην πραγματική ζωή δεν είναι αρκετή για την εκδήλωση του εκφοβισμού, στην εικονική πραγματικότητα είναι αρκετή για την εκδήλωση του ηλεκτρονικού εκφοβισμού.

«Ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός αφορά παιδιά και εφήβους, τόσο ως θύματα, όσο και ως θύτες σε βίαιες, επικίνδυνες και απειλητικές ενέργειες στον κυβερνοχώρο ... Ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός, σε αντίθεση με τον παραδοσιακό εκφοβισμό κατά τον οποίο ο θύτης έρχεται αντιμέτωπος πρόσωπο με πρόσωπο με το θύμα, επιτείνει τη ζημιά στο διαδικτυακό θύμα, λόγω της **εικονικής φύσης του κυβερνοχώρου**: στον κυβερνοχώρο, ο θύτης μπορεί να κρυφτεί πίσω από μία οθόνη για να ταπεινώσει το θύμα και να διαδώσει ανώνυμα προσβλητικό υλικό σε ένα ευρύ κοινό, **χωρίς να φοβάται ότι θα ανακαλυφθεί και θα τιμωρηθεί**».

Ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός αφορά «τη χρήση του Διαδικτύου ή άλλων ψη-

φιακών τεχνολογιών με σκοπό την προσβολή ή την απειλή κάποιου ... αποτελεί ένα διαδεδομένο τρόπο εκφοβισμού που μπορεί να βιώσει κάθε έφηβος που χρησιμοποιεί ηλεκτρονικά μέσα επικοινωνίας» ή ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός αποτελεί μια «εκούσια και επαναλαμβανόμενη βλάβη που έχει προκληθεί από τη χρήση υπολογιστών και άλλων ηλεκτρονικών συσκευών».

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, στην περίπτωση του ηλεκτρονικού εκφοβισμού διακρίνονται τα ακόλουθα χαρακτηριστικά στοιχεία:

- **Εκούσιος:** αυτό σημαίνει ότι ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός είναι το αποτέλεσμα εσκεμμένης, και όχι τυχαίας, συμπεριφοράς
- **Επαναλαμβανόμενος:** αυτός ο τύπος εκφοβισμού αντικατοπτρίζει μία μορφή συμπεριφοράς, η οποία δεν είναι τυχαία μεμονωμένη. Το ένα και μόνο επεισόδιο είναι αρκετό για να αποκτήσει τα χαρακτηριστικά της διαδικτυακής διανομής
- **Βλάβη:** το θύμα πρέπει να αντιληφθεί ότι του έχει προκληθεί κάποια βλάβη/ζημιά
- **Ηλεκτρονικές συσκευές:** η χρήση τους διαφοροποιεί τον ηλεκτρονικό εκφοβισμό από τον παραδοσιακό εκφοβισμό.

ΓΙΑ ΤΙ ΑΚΡΙΒΩΣ ΜΙΛΑΜΕ;

Όπως και ο παραδοσιακός εκφοβισμός, ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός αποτελεί ένα πολύπλοκο φαινόμενο, το οποίο εκδηλώνεται με διάφορους τρόπους:

- **«Ανάφλεξη» (Flaming):** Με τον όρο «flame» (που σημαίνει «φλόγα») εννοείται ένα εσκεμμένα εχθρικό και προκλητικό μήνυμα που αποστέλλεται από έναν χρήστη σε ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων. Με τον όρο «flaming» («ανάφλεξη») εννοείται η αποστολή βίαιων, αγενών και χυδαίων ηλεκτρονικών μηνυμάτων, με σκοπό την πρόκληση λεκτικών διαπληκτισμών μεταξύ δύο ή περισσότερων χρηστών, εντός του Διαδικτύου.
- **Παρενόχληση (Harassment):** Μπορεί να οριστεί ως η επαναλαμβανόμενη αποστολή προσβλητικών ή απειλητικών μηνυμάτων σε ένα άλλο άτομο μέσω e-mail, γραπτών μηνυμάτων, ή σε δωμάτια συζήτησης (chat rooms), τα οποία μπορούν να προκαλέσουν συναισθηματική και ψυχική οδύνη. Όπως και στον παραδοσιακό εκφοβισμό, δημιουργείται μία άνιση σχέση, στην οποία το **θύμα υφίσταται παθητικά την παρενόχληση** ή, στην καλύτερη περίπτωση, προσπαθεί, συνήθως ανεπιτυχώς, να πείσει αυτόν που το καταδιώκει να βάλει ένα τέλος στην επιθετικότητα.
- **Διαδικτυακή καταδίωξη (Cyberstalking):** Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει εκείνες τις συμπεριφορές οι οποίες, μέσω της χρήσης των νέων τεχνολογιών, είναι πιθανόν να προκαλέσουν παρενόχληση ποικίλων μορφών στα θύματα, με απώτερο στόχο την εκδήλωση πολύ πιο βίαιων μορφών επιθετικότητας, ακόμα και σωματικού τύπου. Αποτελούν, με άλλα λόγια, ένα σύνολο επίμονων και καταδιωκτικών συμπεριφορών που πραγματώνονται μέσω του Διαδικτύου ή των κινητών τηλεφώνων.
- **Δυσφήμιση (Denigration):** Αποτελεί τη διανομή, μέσω του Διαδικτύου ή γραπτών μηνυμάτων στο κινητό, ψευδών ή ταπεινωτικών σχολίων για τα θύματα, με σκοπό «να βλάψουν τη φήμη ή τις φιλίες του ατόμου που αποτελεί στόχο».
- **Πλαστοπροσωπία (Impersonation):** Μέσα από τη διαδικασία της «μίμησης», οι θύτες του ηλεκτρονικού εκφοβισμού παριστάνουν τα θύματά τους. Ένα χαρακτηριστικό του φαινομένου αυτού είναι ότι ο θύτης δημιουργεί μία πλαστή ταυτότητα με το όνομα ενός γνωστού ατόμου, χρησιμοποιώντας τη φωτογραφία του, δημιουργώντας ένα νέο, παράλληλο προφίλ, έτσι ώστε να είναι σε θέση να προσποιηθεί ότι είναι το άτομο αυτό και, στη συνέχεια, είτε να μιλήσει άσχημα και προσβλητικά για κάποιον είτε να καταφέρει να μάθει πράγματα και πληροφορίες ή, ο εισβολέας μπορεί, εάν έχει το username και τον κωδικό του θύματος, να στέλνει μηνύματα για λογαριασμό του προς ένα άλλο άτομο, το οποίο δεν θα γνωρίζει ότι τα μηνύματα που έλαβε στην

πραγματικότητα δεν έχουν αποσταλεί από τον/τη φίλο του/της αλλά από ένα τρίτο άτομο, το οποίο έκλεψε την ταυτότητά του/της. Σε ακραίες περιπτώσεις, ο θύτης αλλάζει τον κωδικό του θύματος, παρεμποδίζοντας την πρόσβαση στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο ή στο λογαριασμό του. Αυτή η μορφή επιθετικότητας μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα ή ακόμα και να βλάψει τον πραγματικό ιδιοκτήτη του λογαριασμού. Πολύ συχνά, σε αυτές τις περιπτώσεις εμπλέκονται πρώην ερωτικοί σύντροφοι.

- **Εξαπάτηση ή «Ξεμπρόσπιασμα» (Tricky ή Outing):** Η ιδιαιτερότητα του φαινομένου αυτού έγκειται στην πρόθεση εξαπάτησης του θύματος (tricky). Μερικές φορές, ο θύτης παρουσιάζεται αρχικά ως φίλος, με σκοπό να καταφέρει το θύμα να του αποκαλύψει προσωπικές πληροφορίες ή να μοιραστεί μαζί του ιστορίες ή φωτογραφίες που το εκθέτουν (outing). Μόλις αποκτήσει την εμπιστοσύνη και τις προσωπικές πληροφορίες του θύματος, τις διακινεί μέσω των ηλεκτρονικών μέσων όπως είναι το Διαδίκτυο, τα γραπτά μηνύματα, κτλ.
- **Αποκλεισμός (Exclusion):** Συνίσταται στον εσκεμμένο αποκλεισμό ενός άλλου ατόμου από την ομάδα των φίλων, από δωμάτια συζήτησης (chat rooms) ή από διαδικτυακά ομαδικά παιχνίδια (multiplayer games). Ο αποκλεισμός από την ομάδα των φίλων γίνεται αντιληπτός ως μια σοβαρή προσβολή, η οποία μπορεί να μειώσει τη δημοτικότητα του θύματος στην ομάδα των συνομηλίκων και την όποια «δύναμη» διαθέτει το άτομο αυτό στον κύκλο των φίλων του.
- **Χαρούμενο χαστούκισμα (Happy slapping):** Αποτελεί ένα φαινόμενο της νεολαίας που παρατηρήθηκε για πρώτη φορά το 2004, στην Αγγλία. Είναι μία σχετικά πρόσφατη μορφή εκφοβισμού, που συνδέεται με τον παραδοσιακό εκφοβισμό και σε αυτήν μία ομάδα αγοριών βρίσκει ευχαρίστηση να χαστουκίζει ξένους, καταγράφοντας τα πάντα σε βίντεο μέσω των κινητών τηλεφώνων. Από το χαστούκισμα προχώρησαν, επίσης, σε πράξεις αυξημένης επιθετικότητας και εκφοβισμού. Σήμερα, το «happy slapping» συνίσταται στην καταγραφή ενός βίντεο, στο οποίο το θύμα βιντεοσκοπείται ενώ υφίσταται διάφορες μορφές βίας, τόσο ψυχολογικής, όσο και σωματικής, που έχουν ως στόχο «να υποβιάσουν και να εξευτελίσουν το θύμα». Η βιντεοσκόπηση γίνεται χωρίς να την αντιλαμβάνεται το θύμα και οι εικόνες δημοσιεύονται στη συνέχεια στο Διαδίκτυο και παρακολουθούνται από άλλους χρήστες.

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Ο εκφοβισμός συμβαίνει συνήθως στο σχολείο ή έξω από το σχολείο.

Οι θύτες είναι συνήθως μαθητές ή συμμαθητές.

Οι μάρτυρες των πράξεων εκφοβισμού και επιθετικότητας είναι οι συμμαθητές και φίλοι ή οι θαμώνες στα μέρη όπου συχνάζουν το θύμα και ο θύτης.

Η παρουσία άλλων/ομάδας διευκολύνει και μερικές φορές ενθαρρύνει τη συμπεριφορά υπεκφυγής.

Ο θύτης παραδοσιακά πρέπει να κατακτήσει σχέσεις που έχουν να κάνουν με την αναγνωρισιμότητά του και την αναγνώριση του από την ομάδα. Τα στοιχεία αυτά αποτελούν κοινά κοινωνικά πρότυπα που αντικατοπτρίζουν επίσης την ταυτότητα της ομάδας.

Ο θύτης νιώθει και βλέπει τις συνέπειες της συμπεριφοράς του (έχει δηλαδή νοητική αλλά όχι συναισθηματική επίγνωση) και, με τον τρόπο αυτό, νιώθει ικανοποίηση.

Οι δράστες του εκφοβισμού προσπαθούν να αποποιηθούν την ευθύνη, να υποβαθμίσουν τον εκφοβισμό και να αποδώσουν το φταίξιμο στο θύμα: «Δεν φταίω εγώ, είναι ένα αστείο».

Στον παραδοσιακό εκφοβισμό, οι δράστες είναι τα μόνα άτομα που επιδεικνύουν επιθετική συμπεριφορά: το θύμα σπάνια αντιδρά στο δράστη. Εάν αντιδράσει (οι αποκαλούμενοι ως «θύτες-θύματα»), το κάνει μόνον απέναντι σε κάποιον που θεωρεί ως πιο αδύναμο.

Στον παραδοσιακό εκφοβισμό, οι μάρτυρες είναι συνήθως παθητικοί ή ενθαρρύνουν τον θύτη και σπάνια καλούν κάποιον ενήλικο.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ

Ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός μπορεί να συμβεί οποιαδήποτε στιγμή, όταν είναι κάποιος συνδεδεμένος, και απ' οπουδήποτε.

Οι διαδικτυακοί θύτες είναι γνωστοί ή φαινομενικά άγνωστοι.

Το «υλικό» που χρησιμοποιούν οι διαδικτυακοί θύτες για να εκφοβίσουν μπορεί να διαχυθεί σε όλον τον κόσμο. Ένα «δημοσιευμένο» σχόλιο ή μια εικόνα ή ένα βίντεο μπορεί (δυσνητικά) να χρησιμοποιηθεί από εκατομμύρια ανθρώπους.

Ο εικονικός δράστης εκφοβισμού τείνει να κάνει εκείνο που δεν θα τολμούσε να κάνει στην πραγματική ζωή, εάν δεν είχε την «προστασία» της ηλεκτρονικής συσκευής.

Ο εικονικός δράστης εκμεταλλεύεται την υποτιθέμενη ιδιότητά του να είναι αόρατος, μέσω της οποίας θέλει να εκφράσει τη δύναμη και την κυριαρχία του (Σημείωση: κάθε υπολογιστής αφήνει «δακτυλικά αποτυπώματα», τα οποία μπορούν να αναγνωριστούν από τη δίωξη ηλεκτρονικού εγκλήματος).

Ο δράστης δεν διακρίνει τις εικονικές συνέπειες των πράξεών του- αυτό μπορεί, εν μέρει, να τον παρεμποδίσει να συναισθανθεί τον πόνο που νιώθει το θύμα και να περιορίσει την επίγνωση του συμβάντος. Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν περιορίζει το δράστη.

Στον ηλεκτρονικό εκφοβισμό, μπορεί να σημειωθούν διαδικασίες αποπροσωποποίησης. Σύμφωνα με αυτές, οι συνέπειες των πράξεων των δραστών αποδίδονται από τους ίδιους σε avatars, δηλαδή ψηφιακού χαρακτήρες, ή σε παραποιημένες ταυτότητες που χρησιμοποιούνται στο Διαδίκτυο.

Στον ηλεκτρονικό εκφοβισμό, ακόμα και το θύμα ή αυτός που αποτελεί θύμα στην πραγματική ζωή ή έχει χαμηλή κοινωνική ισχύ μπορεί να γίνει διαδικτυακός θύτης, ακόμα και εναντίον του ίδιου του εκφοβιστή του.

Στην περίπτωση του ηλεκτρονικού εκφοβισμού, οι θεατές μπορεί να είναι παθητικοί ή ενεργητικοί (να συμμετέχουν, δηλαδή, στον εικονικό εκφοβισμό). Το θύμα δεν μιλά σχεδόν ποτέ με έναν ενήλικο, από ντροπή ή φόβο για τις συνέπειες (απώλεια της δυνατότητας πρόσβασης σε υπολογιστή), αλλά και επειδή υποβαθμίζει τις πιθανές επιπτώσεις.

ΠΑΓΙΔΕΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ:

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΕΠΙΛΟΓΩΝ ΟΤΑΝ ΕΙΣΑΙ ΣΥΝΔΕΔΕΜΕΝΟΣ

Οι διαδικτυακές παγίδες αποτελούν τις αιτίες για τις οποίες οι έφηβοι μπορεί να κάνουν κακές επιλογές στον κυβερνοχώρο. Μερικά παραδείγματα είναι τα εξής:

- **Δεν μπορείς να με δεις:** Η αντίληψη του ότι κάποιος είναι αόρατος ή η δυνατότητα να εξασφαλίσει κάποιος ανωνυμία άρουν την ανησυχία του να ανακαλυφθεί, κάτι που θα μπορούσε να οδηγήσει σε αποδοκιμασία ή και τιμωρία.
- **Δεν μπορώ να σε δω:** Η απουσία της απτής επανατροφοδότησης σχετικά με τις συνέπειες των διαδικτυακών ενεργειών εκφοβισμού σε άλλους ή στον εαυτό παρεμβάλλεται με τη δυνατότητα ενσυναίσθησης και με την αναγνώριση ότι τέτοιου είδους πράξεις μπορεί να έχουν βλαβερές επιπτώσεις.
- **Ποιος είμαι; (διερεύνηση της ταυτότητας):** Τα προφίλ των εφήβων στα ηλεκτρονικά κοινωνικά δίκτυα έχουν καταστεί ένας δημόσιος τρόπος εξερεύνησης της αναδυόμενης προσωπικής τους ταυτότητας. Αυτό μπορεί να οδηγήσει στην αποκάλυψη ακατάλληλου υλικού.
- **Είμαι σέξι; (σεξουαλική ωρίμανση):** Οι έφηβοι εξερευνούν τη σεξουαλικότητά τους, η οποία ωριμάζει διαδικτυακά σε έναν πολιτισμό που προάγει την προκλητική και έκδηλη σεξουαλικότητα. Αυτό θα μπορούσε να τους οδηγήσει στη μίμηση μιας προκλητικής εικόνας, με την οποία βομβαρδίζονται από τα μέσα διαφήμισης και ψυχαγωγίας.
- **Ο καθένας το κάνει (διαδικτυακά κοινωνικά πρότυπα):** Ο συνδυασμός των παραγόντων που οδηγούν σε μείωση των αναστολών στο Διαδίκτυο και η τάση των εφήβων να «λειτουργούν σαν κοπάδι» μπορεί να οδηγήσουν σε διαδικτυακά κοινωνικά πρότυπα, τα οποία προάγουν ανεύθυνες συμπεριφορές.
- **Αφού μπορώ να το κάνω, θα πρέπει να είναι εντάξει:** Η πεποίθηση ότι, επειδή κάτι μπορώ να το κάνω εύκολα, αυτό σημαίνει και ότι είναι εντάξει να το κάνω.
- **Ψάχνοντας για αγάπη:** Οι έφηβοι που «ψάχνουν για αγάπη» στο Διαδίκτυο μπορούν να κάνουν πράγματα που προσελκύουν το λάθος είδος προσοχής.
- **Πόσο μακριά μπορώ να φτάσω (ριψοκίνδυνη συμπεριφορά):** Οι νέοι άνθρωποι συχνά δοκιμάζουν τα όριά τους, επειδή με αυτόν τον τρόπο μαθαίνουν μέχρι που μπορούν να φτάσουν. Η υιοθέτηση ριψοκίνδυνων συμπεριφορών στο Διαδίκτυο μπορεί να αποτελέσει έναν ασφαλέστερο τρόπο να παίρνουν ρίσκα, απ' ό,τι οι περισσότερες εναλλακτικές τους επιλογές στην πραγματική ζωή.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

Σε πολλές από τις παραπάνω περιπτώσεις, το σχολείο ως θεσμός και, ειδικότερα, οι εκπαιδευτικοί αισθάνονται αβοήθητοι και ανίσχυροι ή πάλι δεν πιστεύουν ότι αποτελεί μέρος της δουλειά τους το να νοιάζονται ή να ανησυχούν για το συγκεκριμένο πρόβλημα, καθώς αυτό επηρεάζει τα παιδιά έξω από τους τοίχους του σχολείου. Παρόλο που οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί κατανοούν τις σημαντικές επιπτώσεις του ηλεκτρονικού εκφοβισμού στα παιδιά και ανησυχούν για το φαινόμενο, δεν πιστεύουν ότι αποτελεί πρόβλημα στα δικά τους σχολεία.

Η εκτίμηση αυτή δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, καθώς, ακόμη κι αν αληθεύει ότι τον περισσότερο χρόνο τα παιδιά είναι συνδεδεμένα στο Διαδίκτυο όταν βρίσκονται σπίτι τους ή σε σπίτια φίλων τους (προϋποθέτοντας ότι στο σχολείο υπάρχει ένας πραγματικός και αποτελεσματικός έλεγχος όπως επίσης και η απαγόρευση της χρήσης του Διαδικτύου), τα παιδιά θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν τους υπολογιστές του σχολείου για να επικοινωνήσουν διαδικτυακά ή να χρησιμοποιήσουν τα τελευταίας γενιάς κινητά τους τηλέφωνα. Επιπλέον, αποτελεί ευθύνη του σχολείου να παράσχει εκπαίδευση και ενημέρωση, όπως επίσης και μέτρα πρόληψης και παρέμβασης για τα προβλήματα που σχετίζονται με τα παιδιά, με σκοπό να προάγει την ευημερία τους και να ελαχιστοποιήσει την όποια δυσφορία τους.

Έτσι λοιπόν, οι εκπαιδευτικοί έχουν έναν διπλό ρόλο:

- 1.** να βοηθήσουν τα παιδιά που έχουν πρόβλημα, εφόσον αυτά έχουν πέσει θύματα ηλεκτρονικού εκφοβισμού, αλλά και να δράσουν εναντίον εκείνων που κάνουν ανάρμοστη χρήση των κινητών τηλεφώνων και του Διαδικτύου· επίσης, να ακούσουν τα προβλήματα και να παρέχουν συμβουλές
- 2.** να προάγουν την ευαισθητοποίηση και να παρέχουν πληροφόρηση προς τα παιδιά (αλλά και προς τους γονείς των παιδιών) που βρίσκονται σε κίνδυνο να υποστούν συμπεριφορές παρενόχλησης, ταπείνωσης και εξευτελισμού στο Διαδίκτυο· επίσης, να εφιστήσουν την προσοχή για τον κίνδυνο στον οποίο μπορεί να εκτεθεί ένα παιδί, κάνοντας πράγματα τα οποία το ίδιο θεωρεί ότι είναι απλά ένα αστείο ή ένας τρόπος να επιδειχθεί και να φανεί θαρραλέο, αλλά στην πραγματικότητα αποτελούν αδικήματα. Το να κάνει κανείς το «μάγκα» ή να χρησιμοποιεί το Διαδίκτυο, για να δυσφημί κάποιον και να τον κατασκοπεύει ή να τον ελέγχει, δεν του προσφέρει σεβασμό και ουσιαστική αποδοχή από τους συνομήλικούς του.

Τα άτομα της παρέας βλέπουν, γνωρίζουν και διαβάζουν, αλλά προτιμούν να μην κάνουν τίποτα, είτε λόγω νωθρότητας είτε επειδή α) το απολαμβάνουν, β) δεν θέλουν να υποστούν αντίποινα, γ) υποτιμούν τις αρνητικές επιπτώσεις της συμπεριφοράς αυτής στο θύμα.

Ο μαθητής που υφίσταται οποιασδήποτε μορφής εκφοβισμό στο Διαδίκτυο, δεν αντιλαμβάνεται ίσως και δεν συνειδητοποιεί τις επιπτώσεις που αυτός συνεπάγεται και έτσι «ομαλοποιεί» τις συμπεριφορές του που έχουν επηρεαστεί. Ακόμη, μπορεί να αντιδράσει επιτιθέμενος με τη σειρά του, μέσω του Διαδικτύου ή γραπτών μηνυμάτων ή άλλων δρόμων του κυβερνοχώρου, ξεκινώντας έτσι τον κύκλο της βίας.

Το προφανές αίσθημα της απομάκρυνσης και της απόστασης που δημιουργείται από τα ηλεκτρονικά μέσα επιτρέπει να ενεργεί κανείς άμεσα και απερισκεπτα, γεγονός που δεν παρέχει χρόνο για να αναλογιστεί τη σημασία της ενέργειάς του και την όλη κοινωνική αλληλεπίδραση. Στον κυβερνοχώρο, οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται λιγότερα σημάδια κοινωνικού, περιβαλλοντικού και συναισθηματικού περιεχομένου απ' ό,τι στην επικοινωνία πρόσωπο με πρόσωπο· επομένως, είναι λιγότερο ευαίσθητοι και έχουν λιγότερες τύψεις για τους τρόπους συμπεριφοράς που επιδεικνύουν και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ο εκφοβισμός στο Διαδίκτυο συγχέεται μερικές φορές με μία φυσιολογική μορφή επικοινωνίας.

Ο εκπαιδευτικός πρέπει επιπλέον να αποτελεί για τους μαθητές ένα σημείο αναφοράς, από όπου θα ζητήσουν συμβουλές και στο οποίο θα μπορούν να αποταθούν, εάν έχουν ένα πραγματικό πρόβλημα.

Με ποιον τρόπο; Χωρίς στιγματισμό. Οι μαθητές δεν απευθύνονται στους ενηλίκους, επειδή φοβούνται ότι «θα τιμωρηθούν» στο σπίτι τους, βλέποντας να τους παίρνουν τον υπολογιστή ή το smart-phone (εάν έχουν), και στο σχολείο, μέσω μίας σχολικής αναφοράς ή με το να γίνουν ο περιγελος μπροστά σε όλους. Τα παιδιά πρέπει να γνωρίζουν ότι ο εκπαιδευτικός είναι ενήμερος για το φαινόμενο και για το γεγονός ότι στο Διαδίκτυο μπορεί να συμβούν δυσάρεστα πράγματα· μερικές φορές, μάλιστα, μπορεί και ο ίδιος να είναι θύμα.

Το σημαντικό είναι κάποιος να γνωρίζει ότι υπάρχει μία απάντηση και ότι το να αγνοεί ή να υποβαθμίζει αυτό που έχει συμβεί όχι μόνο δεν βοηθάει, αλλά μπορεί να κάνει τα πράγματα χειρότερα. Είναι επίσης σημαντικό, ο εκπαιδευτικός να καταστήσει σαφές στους νέους ότι ορισμένες συμπεριφορές τις οποίες υιοθετούν αποτελούν εγκλήματα και ότι κάποιος που κλέβει μία φωτογραφία και την ανεβάζει στο Διαδίκτυο διαπράττει αδίκημα και μπορεί να διωχθεί βάσει του νόμου. Το όριο ανάμεσα στο τι είναι νόμιμο και τι όχι, σε ό,τι αφορά τη χρήση του Διαδικτύου, είναι συχνά δυσδιάκριτο.

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Τα άτομα ηλικίας κάτω των 8 ετών (νήπια) δεν είναι δυνατόν να τελέσουν καν (αξιόποινη) πράξη. Επαφίνται απλά στη γονική μέριμνα, καθώς αυτή η ηλικία είναι αδιάφορη για το ποινικό δίκαιο.

Οι ανήλικοι από 8 έως 13 ετών (παιδιά) είναι απολύτως ποινικώς ανεύθυνοι. Το παιδί δεν μπορεί να θεωρηθεί υποκείμενο ορισμένου εγκλήματος, και άρα υπόκειται μόνο σε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα (122§1, 126§2 Π.Κ.).

Οι ανήλικοι από 13 έως 18 ετών (έφηβοι) είναι είτε ποινικά ανεύθυνοι είτε ποινικά υπεύθυνοι. Το άρθρο 126§3 του Ποινικού Κώδικα (Π.Κ.) ορίζει ότι ο έφηβος που τέλεσε αξιόποινη πράξη υπόκειται σε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, ωστόσο, το άρθρο 127§1 Π.Κ. προβλέπει και ποινικό σφραγισμό. Ο ποινικός σφραγισμός συνίσταται στον περιορισμό σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων και επιβάλλεται ανάλογα με την προσωπικότητα και τις περιστάσεις σε ανηλίκους που έχουν συμπληρώσει το 15ο έτος της ηλικίας τους.

Ο ενήλικος που ενεργεί ασελγείς πράξεις με ανήλικο, τον οποίον του έχουν εμπιστευθεί για να τον επιβλέπει ή να τον φυλάσσει, έστω και προσωρινά, τιμωρείται ως εξής: (α) αν ο παθών δεν συμπλήρωσε τα δεκατέσσερα έτη, με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών, (β) αν ο παθών συμπλήρωσε τα δεκατέσσερα, όχι όμως και τα δεκαοκτώ έτη, με κάθειρξη (342§1 Π.Κ.).

Το φαινόμενο του εκφοβισμού και άλλων εγκλημάτων στο Διαδίκτυο

Το φαινόμενο του εκφοβισμού εκδηλώνεται μέσω της λεκτικής, σωματικής, ψυχολογικής, σεξουαλικής παρενόχλησης αλλά και του βανδαλισμού. Περιλαμβάνει (α) σωματική επίθεση, όπως σπρωξίματα, κλωτσιές, μπουνιές, (β) λεκτική επίθεση, όπως κοροϊδία, βρισιές, γελοιοποίηση, χειρονομίες, απειλές αλλά πολλές φορές και (γ) σεξουαλική επίθεση, μέσω π.χ. ανεπιθύμητων αγγιγμάτων. Όλες

αυτές οι πράξεις που συνιστούν τον εκφοβισμό στοιχειοθετούν εγκλήματα του Ποινικού Κώδικα. Για παράδειγμα, τα χτυπήματα μπορούν να στοιχειοθετήσουν το έγκλημα της απλής σωματικής βλάβης (308 Π.Κ.), οι βρισιές, η υποτίμηση και η κοροϊδία μπορούν να στοιχειοθετήσουν το έγκλημα της εξύβρισης (361 Π.Κ.), οι βανδαλισμοί το έγκλημα της φθοράς ξένης ιδιοκτησίας (381 Π.Κ.), ενώ τα απειλητικά μηνύματα το έγκλημα της απειλής (333 Π.Κ.). Γενικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι σε κάθε πράξη εκφοβισμού ασκείται βία και, επομένως, στοιχειοθετείται το έγκλημα της παράνομης βίας (330 Π.Κ.).

Τα τελευταία χρόνια το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο έχει εκσυγχρονιστεί σημαντικά και σε ό,τι αφορά την προστασία των ανήλικων χρηστών του Διαδικτύου. Έτσι, εγκλήματα όπως η διακίνηση παιδικής πορνογραφίας, η σεξουαλική παρενόχληση και η αποπλάνηση ανηλίκων μέσω του Διαδικτύου, η διακίνηση βίαιου ρατσιστικού περιεχομένου, η παραβίαση προσωπικών δεδομένων και της ιδιωτικής ζωής, η παραβίαση του απορρήτου των επικοινωνιών, η εξύβριση, η συκοφαντική δυσφήμιση, κ.α. διώκονται από τις αρμόδιες ελληνικές αστυνομικές αρχές. Στο πλαίσιο αυτό, έχουν δημιουργηθεί και λειτουργούν σχετικές ανοικτές γραμμές και διαδικτυακοί τόποι καταγγελιών παράνομου περιεχομένου στο Διαδίκτυο.

Η ευθύνη των εκπαιδευτικών

Ο γενικός ρόλος και η ευθύνη των εκπαιδευτικών απέναντι στους/στις μαθητές/τριες προκύπτει από τον γενικό νόμο-πλαίσιο 1566/1985. Βέβαια, για το συγκεκριμένο ζήτημα υπάρχουν και άλλα νομοθετήματα και διατάγματα, όπως είναι το Π.Δ. 201/1998 για τις εφημερίες των εκπαιδευτικών και ο ν.3500/2006 για την ευθύνη των καθηγητών από παράβαση υποχρέωσης σε πράξεις κακοποίησης σε βάρος μαθητών.

Γενικά, οι εκπαιδευτικοί αντικαθιστούν την οικογένεια τουλάχιστον για τις ώρες που τα παιδιά βρίσκονται στο

σχολείο και έχουν ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να μεριμνούν για τη σωματική και ψυχολογική υγεία του/της μαθητή/τριας. Συνεπώς, σε περίπτωση που εκπληρώσουν πλημμελώς ή παραλείψουν να εκπληρώσουν τις παραπάνω υποχρεώσεις τους, θα αναζητηθεί η ποινική τους ευθύνη. Πέρα όμως από την ποινική τους ευθύνη, έχουν και πειθαρχική ευθύνη, αφού έχουν την ιδιότητα του δημόσιου υπαλλήλου. Σ' αυτήν την περίπτωση, τελούν πειθαρχικό παράπτωμα και υπόκεινται σε πειθαρχικές κυρώσεις, όπως είναι η επίπληξη, το ηρόστιμο, ο υποβιβασμός αλλά και η οριστική παύση, κυρώσεις που προβλέπονται στον Υπαλληλικό Κώδικα (ν.3528/2007).

ΟΛΙΣΤΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ:

ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Το Πρόγραμμα Πρόληψης Εκφοβισμού (ΠΠΕ) αποτελεί ένα ολιστικό σχολικό πρόγραμμα, ειδικά σχεδιασμένο για την αντιμετώπιση των προβλημάτων εκφοβισμού στα σχολεία. Το πρόγραμμα απαιτεί ευρεία θετική ανάμειξη (π.χ., αυξημένη επίγνωση σε ό,τι αφορά την έκταση του εκφοβισμού, εντατική παρακολούθηση και επίβλεψη των μαθητών) από την πλευρά των ενηλίκων (τόσο των εκπαιδευτικών, όσο και των γονέων) στο σχολικό σύστημα, σαφή, αυστηρά όρια ως προς τις ανεπιθύμητες συμπεριφορές (π.χ. ξεκάθαρη παρουσίαση και γνωστοποίηση κανόνων κατά του εκφοβισμού), σταθερές αρνητικές επιπτώσεις σχετικά με την παραβίαση των κανόνων και, τέλος, θετικά πρότυπα ρόλων από τους ενηλίκους.

Υιοθετώντας το ΠΠΕ ως πρότυπο, οι ακόλουθες συνιστώσες θα βοηθήσουν το προσωπικό του σχολείου στη σχεδίαση των μέτρων πρόληψης και παρέμβασης:

- **Οι παρεμβάσεις σε επίπεδο σχολείου** θα πρέπει να σχεδιάζονται για να βελτιώσουν το όλο σχολικό κλίμα, δημιουργώντας ένα ασφαλές και θετικό περιβάλλον μάθησης και στοχεύοντας στο σύνολο του σχολικού πληθυσμού. Σκοπός είναι να μειώσουν, εάν όχι να εξαλείψουν, τα υφιστάμενα προβλήματα θυτών/θυμάτων μεταξύ των μαθητών, εντός και εκτός της σχολικής μονάδας, να αποτρέψουν τη δημιουργία νέων προβλημάτων και να δημιουργήσουν καλύτερες σχέσεις μεταξύ των συνομηλίκων.
- **Οι παρεμβάσεις σε συστημικό επίπεδο** περιλαμβάνουν δραστηριότητες, όπως είναι η χορήγηση ενός ανώνυμου ερωτηματολογίου για την αξιολόγηση της φύσης και της έκτασης των προβλημάτων θυτών και θυμάτων, εντός και εκτός του σχολείου, ο σχηματισμός μίας συντονιστικής επιτροπής (μία ομάδα εκπροσώπων όλων των μελών της σχολικής κοινότητας) για το σχεδιασμό και το συντονισμό του Προγράμματος και άλλων μέτρων πρόληψης της βίας, η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών για το προσωπικό και τους γονείς, η αυξημένη επίβλεψη των μαθητών, η εφαρμογή κανόνων που αφορούν σε όλες τις λειτουργίες του σχολείου και η εξασφάλιση της εμπλοκής των γονέων.

Συμπερασματικά, η διεύθυνση και το προσωπικό του σχολείου θα πρέπει:

1. Να εντάξουν μαθήματα σχετικά με τον ηλεκτρονικό εκφοβισμό, με σκοπό την ανάπτυξη αποτελεσματικών κοινωνικών δεξιοτήτων και μεθόδων επίλυσης των συγκρούσεων, όπως είναι η ικανότητα λήψης αποτελε-

ΤΙ ΑΛΛΟ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΙ

Το πρόγραμμα TABBY (Threat Assessment of Bullying Behavior in Internet for Youngsters) στοχεύει στο να κάνει περισσότερα για να λύσει το πρόβλημα αυτό και να βοηθήσει αγόρια και κορίτσια, ώστε να χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο κατά τρόπο ασφαλή και να μην αντιμετωπίζουν προβλήματα, παγιδευμένοι στον ιστό του κυβερνοχώρου.

Παρέχει χρήσιμες πληροφορίες για δασκάλους και γονείς, με σκοπό αυτοί να αντιλαμβάνονται τα προειδοποιητικά σημάδια και να μην υποβαθμίζουν ή υποτιμούν τέτοιου είδους προβλήματα.

Στη συνέχεια, περιγράφεται αναλυτικά το υλικό που εμπεριέχεται στο πρόγραμμα παρέμβασης: το ερωτηματολόγιο TABBY και τα βίντεο.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ TABBY

Το TABBY είναι ένα ερωτηματολόγιο, στο οποίο αγόρια και κορίτσια καλούνται να δώσουν πληροφορίες για το τι γίνεται στο σχολείο όταν χρησιμοποιούν οποιαδήποτε ψηφιακή συσκευή, καθώς και για τον τρόπο που χρησιμοποιούν γενικότερα το Διαδίκτυο.

Οι απαντήσεις που παρέχουν τα αγόρια και τα κορίτσια χρησιμοποιούνται για να αξιολογηθεί ο βαθμός στον οποίον η συμπεριφορά τους στην πραγματική ζωή και στο Διαδίκτυο μπορεί να τους θέσει σε κίνδυνο να ασκήσουν ή να υποστούν ηλεκτρονικό εκφοβισμό.

Ολοκληρώνοντας το ερωτηματολόγιο, τα παιδιά συγκεντρώνουν μία βαθμολογία που τους επιτρέπει:

- Να μάθουν εάν κινδυνεύουν να εμπλακούν σε τέτοιου είδους συμπεριφορές.
- Να βρουν χρήσιμες συμβουλές, έτσι ώστε να μην εκτεθούν σε κινδύνους που σχετίζονται με το Διαδίκτυο.

Το **TABBY** είναι ένα διαδραστικό εργαλείο και είναι χρήσιμο προκειμένου να κατανοήσει ένα παιδί:

- Τι συμβαίνει όταν χρησιμοποιεί το Διαδίκτυο.
- Σε ποιο βαθμό κινδυνεύει να υποστεί παρενόχληση και διαδικτυακές απειλές, οι οποίες μπορούν να περιορίσουν την ελευθερία του και να επηρεάσουν αρνητικά, τόσο την ποιότητα της ζωής του, όσο και την ικανότητά του να ανταποκριθεί σε ανάλογες καταστάσεις.

Τα παιδιά συμπληρώνουν διαδικτυακά το ερωτηματολόγιο TABBY, το οποίο υπάρχει στον ιστότοπο www.tabby.eu, διαβάζοντας αρχικά προσεκτικά τις

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΒΙΝΤΕΟ:

ΒΙΝΤΕΟ 1: ΟΠΟΙΟΣΔΗΠΟΤΕ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΠΑΡΑΣΤΗΣΕΙ ΤΟΝ ΟΠΟΙΟΝΔΗΠΟΤΕ

Ο στόχος αυτού του βίντεο είναι να γίνει κατανοητό από τα παιδιά η ανάγκη προστασίας της ιδιωτικότητας και του απορρήτου στο Διαδίκτυο, ιδιαίτερα στους χώρους κοινωνικής δικτύωσης. Επίσης, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να μην αποδέχονται αιτήματα φιλίας από κάποιον που δεν γνωρίζουν ή από κάποιον για του οποίου την πραγματική ταυτότητα δεν είναι βέβαιοι, επειδή η δυνατότητα της ανωνυμίας που παρέχεται μέσω των νέων τεχνολογιών επιτρέπει στον οποιονδήποτε να μπορεί να παραστήσει τον οποιονδήποτε.

Η ιστορία: Η Μάγδα, ο κεντρικός χαρακτήρας, βρίσκει στο Facebook ένα αίτημα φιλίας από κάποιον τον οποίο δεν γνωρίζει.

Γεμάτη περιέργεια, ελέγχει το προφίλ αυτού του «υποκριτή» στο Facebook: στις φωτογραφίες, εμφανίζεται περιποιημένος, καθαρός και ξυρισμένος, και έχει τα στοιχεία επαφής του... αποφασίζει να αποδεχτεί το αίτημα φιλίας!

Η σκηνή μεταφέρεται στο σπίτι του «υποκριτή», ο οποίος κοιτά το προφίλ της Μάγδας στο Facebook, τις φωτογραφίες και τα στοιχεία επαφής της για να την πλησιάσει.

Την επόμενη μέρα, η Μάγδα πηγαίνει με δύο φίλες της στο σχολείο. Ο «υποκριτής», εν τω μεταξύ, έχει φτάσει στο σχολείο, τριγυρίζει ύπουλα γύρω από το κτίριο, κρύβεται πίσω από ένα δέντρο, περιμένει, κατασκοπεύει.

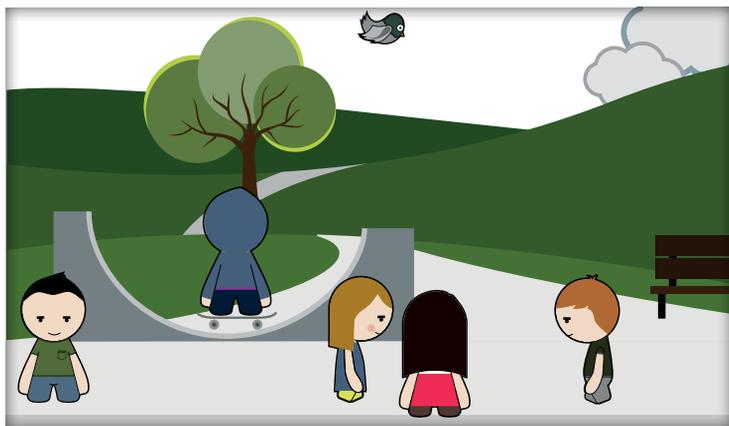
Τα παιδιά βγαίνουν από το σχολείο και η πρωταγωνίστρια έχει μία συζήτηση με τις φίλες της έξω από το σχολείο.

Ο «υποκριτής», αφού παρακολουθήσει τη σκηνή, επιστρέφει πίσω στο σπίτι του και επικοινωνεί στο Facebook με τις φίλες της Μάγδας που είδε μπροστά στο σχολείο.

Οι δύο φίλες πηγαίνουν στο σπίτι, ανοίγουν το προφίλ τους στο Facebook και βρίσκουν το υποκριτικό αίτημα φιλίας. Και οι δύο αποδέχονται το αίτημα. Πιο συγκεκριμένα, η μία από τις φίλες συζητά με τον «υποκριτή» και, γεμάτη περιέργεια και κολακευμένη, συμφωνεί να τον

ΒΙΝΤΕΟ 2: ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ: ΟΛΟΙ, ΓΙΑ ΠΑΝΤΑ

Το δεύτερο βίντεο δείχνει την πιθανή βλάβη που μπορεί να προκαλέσει στο θύμα η διακίνηση εικόνων και βίντεο (ακόμα και σαν αστείο).

Ο Μίρκο, ο κεντρικός χαρακτήρας, πηγαίνει με μία ομάδα φίλων του στο πάρκο για σκέιτ. Τα παιδιά αρχίζουν να παίζουν και να διασκεδάζουν, ενώ ένας φίλος του Μίρκο τους βιντεοσκοπεί όλους με το smart-phone. Το απόγευμα, τα αγόρια επιστρέφουν στο σπίτι και ο Μίρκο περπατά μαζί με τον φίλο του που βιντεοσκοπούσε. Καθώς περπατούν, ένα περιστέρι ρίχνει κουτσουλιές πάνω ακριβώς στο κεφάλι του πρωταγωνιστή. Ο φίλος, θεωρώντας το αστείο, βιντεοσκοπεί τη σκηνή και τρέχει πίσω στο σπίτι του γελώντας.

Έχοντας επιστρέψει στο σπίτι, ο φίλος ελέγχει το υλικό που κατέγραψε το απόγευμα, βρίσκει το βίντεο από το πάρκο και εκείνο με το «ατύχημα» του πρωταγωνιστή με το περιστέρι. Αποφασίζει να ανεβάσει στο Διαδίκτυο το βίντεο με το «ατύχημα από το περιστέρι».

Ο πρωταγωνιστής είναι τώρα στο σπίτι του, κάθεται μπροστά στον υπολογιστή και παίρνει ένα μήνυμα στο κινητό του τηλέφωνο (MMS), το οποίο περιέχει τη φωτογραφία ενός περιστεριού.

Αμέσως μετά, παίρνει ένα email με έναν σύνδεσμο στο Youtube. Είναι το βίντεο, στο οποίο ο πρωταγωνιστής προσπαθεί να σκουπίσει τις κουτσουλιές από το κεφάλι του και από κάτω υπάρχουν ένα σωρό υποτιμητικά σχόλια και 200 αναφορές «μου αρέσει!» ο πρωταγωνιστής νιώθει ταπεινωμένος, ντροπιασμένος, στεναχωρημένος και απελπισμένος.

Στο σημείο αυτό, το βίντεο πάει πίσω και δίνει στον θεατή να καταλάβει τι θα γινόταν εάν είχαν συμπεριφερθεί διαφορετικά ...

Τι θα γινόταν εάν ...

Η σκηνή επιστρέφει στο σπίτι του φίλου, ενώ αποφασίζει ποιο βίντεο να βάλει στο Youtube. Αποφασίζει να ανεβάσει τα βίντεο που κατέγραψε στο πάρκο για να δείξει θετικά πράγματα

ΒΙΝΤΕΟ 3: ΕΙΚΟΝΙΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΑΛΛΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

Το βίντεο αυτό εστιάζεται στις πιθανές αρνητικές συνέπειες που σχετίζονται με την ακατάλληλη χρήση των κινητών τηλεφώνων και, ειδικότερα, με το πόσο σημαντικό είναι οι κάτοχοι κινητού να μην αφήνουν τη συσκευή τους χωρίς επίβλεψη· οι πληροφορίες που περιέχει ένα κινητό τηλέφωνο μπορεί να χρησιμοποιηθούν, όπως συμβαίνει στο βίντεο αυτό, για να δημιουργηθούν ψεύτικα προφίλ σε χώρους κοινωνικής δικτύωσης και να προκληθούν προβλήματα σε ανθρώπους.

Η Ανίτα, ο κεντρικός χαρακτήρας, αφήνει το κινητό της χωρίς επίβλεψη στη διάρκεια του διαλείμματος. Δύο συμμαθήτριάς της, κοιτάζονται μεταξύ τους με μία πονηρή έκφραση στο πρόσωπό τους, πλησιάζουν το παγκάκι και πασπατεύουν το κινητό της Ανίτας, έως ότου βρίσκουν κάποιες φωτογραφίες, τις οποίες στέλνουν μέσω του bluetooth στα δικά τους κινητά τηλέφωνα.

Το απόγευμα, οι δύο φίλες συναντιούνται, κοιτάζουν τις φωτογραφίες, κουβεντιάζουν, χαχανίζουν και μετά καταστρώνουν ένα σχέδιο. Κάθονται στον υπολογιστή και δημιουργούν ένα ψεύτικο προφίλ στο Facebook με το όνομα της Ανίτας, ενώ αποφασίζουν επίσης να αφαιρέσουν τους περιορισμούς απόρρητου στον «τοίχο» και τις φωτογραφίες.

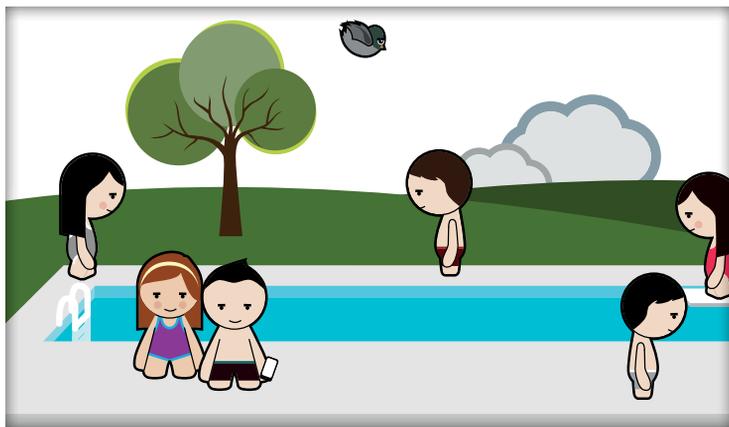
Εν τω μεταξύ, η Ανίτα επιστρέφει στο σπίτι, κάθεται μπροστά στον υπολογιστή, ανοίγει το προφίλ της στο Facebook και ξεσπά σε κλάματα. Η μητέρα της μπαίνει στο δωμάτιο της Ανίτας και προσπαθεί να καταλάβει τι έγινε, αλλά η Ανίτα δεν απαντά και κρατά όλα αυτά που έγιναν για τον εαυτό της. Η μητέρα της θυμώνει ολοένα και περισσότερο και αρχίζει έναν καυγά με την κόρη της. Η μητέρα βγαίνει από το δωμάτιο και η Ανίτα είναι απελπισμένη.

Τι θα γινόταν εάν ...

Η μητέρα της Ανίτας μπαίνει στο δωμάτιό της. Προσπαθεί να δώσει στην κόρη της τη δυνατότητα να της πει τι έγινε και, αφού η Ανίτα αναλογίζεται και σκέφτεται τις ευκαιρίες για βοήθεια, λέει τα πάντα στη μητέρα της, η οποία την ακούει με προσοχή. Η μητέρα σηκώνει το ακουστικό,

ΒΙΝΤΕΟ 4: ΑΣΤΕΙΟΉ ΣΟΒΑΡΟ ΑΔΙΚΗΜΑ;

Το τελευταίο βίντεο έχει ως στόχο την έναρξη μιας συζήτησης σχετικά με τις σοβαρές συνέπειες (τόσο για τον θύτη όσο και για το θύμα) που προκαλούνται από τη διαδικτυακή διακίνηση εικόνων ή βίντεο που τραυματίζουν σοβαρά τη φήμη άλλων ανθρώπων. Το να εκδικείσαι τον τωρινό ή πρώην σύντροφό σου, χρησιμοποιώντας και διαδίδοντας υλικό που δυσφημεί ή βλάπτει τη φήμη του, αποτελεί μία ιδιαίτερα διαδεδομένη πρακτική, η οποία αντικατοπτρίζει συμπεριφορές άσκησης ελέγχου και την έλλειψη διαλόγου και ώριμης σκέψης.

Ο κεντρικός χαρακτήρας και η φίλη του είναι στην πισίνα με μία ομάδα φίλων τους.

Ο πρωταγωνιστής φωτογραφίζει το κορίτσι του. Καθώς ο κεντρικός χαρακτήρας απομακρύνεται, ένα άλλο αγόρι πλησιάζει τη φίλη του πρωταγωνιστή, αρχίζουν να κουβεντιάζουν και να περνοούν ωραία και το κορίτσι χαμογελά χαρούμενο.

Ο πρωταγωνιστής με πληγωμένη την περηφάνια του αποφασίζει να εκδικηθεί και ανεβάζει τις φωτογραφίες της φίλης του σε έναν ιστότοπο γνωριμιών μαζί με τον αριθμό του κινητού της.

Την επόμενη μέρα η φίλη του, μη γνωρίζοντας τίποτα, πηγαίνει στο σχολείο, όπου στη διάρκεια του πρωινού δέχεται «περίεργα» τηλεφωνήματα και καταλαβαίνει ότι οι φωτογραφίες και ο αριθμός του τηλεφώνου της έχουν δημοσιευτεί στο Διαδίκτυο, κατά πάσα πιθανότητα σε έναν χώρο γνωριμιών. Καταλαβαίνει ότι ο φίλος της από ζήλια και κτητικότητα θέλησε να πάρει εκδίκηση και αποφάσισε έτσι να τη δυσφημήσει και να την προσβάλει, οπότε η ίδια αισθάνεται αγχωμένη και απειλημένη από τη συμπεριφορά του.

Τι θα γινόταν εάν ...

Ο κεντρικός χαρακτήρας και οι φίλοι του είναι στην πισίνα, με μία ομάδα φίλων τους το αγόρι φωτογραφίζει τους φίλους και το κορίτσι του.

Καθώς ο πρωταγωνιστής απομακρύνεται, ένα άλλο αγόρι πλησιάζει τη φίλη του, αρχίζουν να

BIBLIOGRAFIA

- Aftab, P. (2004). Understanding the cyber-harassment problem. Information Week. Retrieved March 23, 2005, from <http://www.informationweek.com/story/showarticle.jhtml?articleID=29116706>.
- Agatston, P. W., Kowalski, R., & Limber, S. (2007). Student's perspectives on cyberbullying. *Journal of Adolescent Health, 41*(6), 59-60.
- Baldry, A., C., & Farrington, D., P., (2004). Evaluation of an Intervention Program for the Reduction of Bullying and Victimization in Schools. *Aggressive Behavior, 30*, 1-15.
- Berson, I. R., & Berson, M. J. (2005). Challenging online behaviors of youth: Findings from a comparative analysis of young people in the United States and New Zealand. *Social Science Computer Review, 23*, 29 - 38.
- Berson, I., R., Berson, M., J., & Ferron, J., M. (2002). Emerging risks of violence in the digital age: lessons for educators from an online study of adolescent girls in the United States. *Journal of School Violence, 1,2*, 51-71.
- Chisholm, J. F. (2006). Cyberspace violence against girls and adolescent females. *Annals of the New York Academy of Sciences, 1087*, 74-89.
- Finkelhor, D., Mitchell, K., & Wolak, J. (2001). Highlights of the Youth Internet Safety Survey. Juvenile Justice Fact Sheet-FS200104 (p. 1 - 2). Washington, DC: US Government Printing Office. Retrieved November 20, 2007, from <http://www.unh.edu/ccrc/pdf/jvq/CV46.pdf>
- Genta M., L., Brighi, A., & Guarini, A., a cura di., (2009). *Bullismo elettronico*. Roma: Carocci.
- Hinduja, S., & Patchin, J., W. (2008). Cyberbullying: an exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior, 29*(2), 129-156.
- Kowalski, R. M., & Limber S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health, 41*(6), 22-30.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International, 27*(2), 157-170.
- Mason, K., L. (2008). Cyberbullying: a preliminary assessment for school personnel. *Psychology in the Schools, 45*(4), 323-348.
- Menesini, E., & Nocentini, A. (2009). Cyberbullying definition and measurement: some critical considerations. *Zeitschrift für Psychologie / Journal of Psychology, 217*(4), 230-232.
- Olweus, D. (1993a). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Williston, VT: Blackwell.
- Olweus, D. (1993b). Victimization by peers: Antecedents and long-term outcomes. In K. H. Rubin & J. B. Asendorf (Eds.), *Social withdrawal, inhibition, and shyness* (pp. 315 - 341). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Olweus, D. (1999). Norway. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano, & P. Slee (Eds.), *Nature of school bullying: A cross-national perspective* (pp. 28 - 48). London: Routledge.
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice, 4*(2), 148 - 169.
- Pepler, D. J., & Craig, W. (2000, April). Making a difference in bullying. Report # 60. Retrieved November 20, 2007, from <http://psycserver.psyc.queensu.ca/craigw/CraigPepler2000REPORTMakingaDifferenceinBullying.pdf>
- Peterson, C., & Seligman, M. E. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. New York: Oxford University Press.
- Petrone, L., & Troiano, M. (2008). *Dalla violenza virtuale alle nuove forme di bullismo*. Magi, Roma.
- Pisano, L., & Saturno, M., L. (2008). Le prepotenze che non terminano mai. *Psicologia Contemporanea, 210*, 40-45.
- Raskauskas, J., & Stoltz, A., D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology, 43*(3), 564-575.
- Shariff, S. (2005). Cyber-dilemmas in the new millennium: School obligations to provide student safety in a virtual school environment. *McGill Journal of Education, 40*(3), 467-487.

This publication material has been produced with the financial support of the Daphne III Programme of the European Commission. The contents of this publication are the sole responsibility of :
Department Of Psychology, Second University Of Naples,
University Of Cyprus
School Of Psychology Aristotle University Of Thessaloniki
Center For The Study Of Democracy
Eszter Rehabilitation Centre For Sexually Abused Victims
Chiamamilano Association
Italian Ministry Of Education, University And Research
and can in no way be taken to reflect
the views of the European Commission."

CREDITS

TABBY IN INTERNET IS A PROJECT BY:

SECOND UNIVERSITY OF NAPLES

UNIVERSITY OF CYPRUS

ARISTOTLE UNIVERSITY OF THESSALONIKI

CENTER FOR THE STUDY OF DEMOCRACY

ESZTER
REHABILITATION CENTRE FOR SEXUALLY ABUSED VICTIMS

CHIAMAMILANO ASSOCIATION

ITALIAN MINISTRY OF EDUCATION,
UNIVERSITY AND RESEARCH

WITH THE SUPPORT
OF THE DAPHNE EU PROGRAMME

GRAFIC/CONCEPT DEVELOPMENT & COORDINATION:
IRENE CERVASIO

ART DIRECTION, GRAPHIC DESIGN AND LAYOUT:
XXYSTUDIO

ANIMATION:
ERAZERO S.R.L.

PRINTED BY FURLAN GRAFICA IN FEBRUARY 2012

EXCEPT WHERE OTHERWISE NOTED, THIS WORK IS LICENSED UNDER
[HTTP://CREATIVECOMMONS.ORG/LICENSES/BY-NC-ND/3.0/](http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/)